

Вх. № 2/46

13.05.2021

До спеціалізованої вченої ради

ДФ 44.887.010

Полтавська державна аграрна академія

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу *Шпарика Яреми Ярославовича* на тему: «Державне регулювання відтворення землі як фактора виробництва в Україні» на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки зі спеціальності 051 – Економіка

Ступінь актуальності обраної теми. Україна володіє значними земельними ресурсами, найбільшу цінність в структурі яких становлять землі сільськогосподарського призначення. Станом на 1 січня 2021 року цей показник складає 41,3 млн.га, що дає можливість нашій державі, поряд з такими країнами світу як Австралія, Індія, Китай, Росія, США належати до числа країн, які володіють найбільшою площею земель, а громадян нашої держава віднести до одних із найбільш забезпечених ріллею в розрахунку на одного мешканця – 0,79 га. Як фактор виробництва земля виступає в ролі як предмета так і знаряддя праці, а також – виробничого базису. Від її стану і якості залежить ефективність аграрного сектора економіки. Однак з ряду обставин в останні два десятиліття в Україні загострюються серйозні проблеми збереження та відновлення земельно-ресурсного потенціалу сільського господарства, пов'язані з втратою ґрунтової родючості, забрудненням і деградацією ґрунтів на значних земельних масивах, масштабним порушенням земель тощо. Дані проблеми умовно можна розділити на дві групи: деградація ґрунтів і втрата ґрунтової родючості в наслідок нерационального і виснажливого ведення сільськогосподарського виробництва (деградація ґрунтів); погіршення якості земель, обумовленої фізичним і хімічним впливами на ґрунту (порушення і забруднення земель). У результаті відбуваються негативних процесів вміст гумусу в ґрунті скоротилося за останні сто п'ятдесят років майже на 40%. Очевидно, що необхідно послідовне

вирішення проблеми відтворення землі як фактора виробництва, що обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Дисертація виконувалась згідно плану науково-дослідної роботи Львівського торговельно-економічного університету в межах двох тем – “Трансформація економічного розвитку в умовах глобалізації” (номер державної реєстрації 0118U000032), в межах якої дисертантом удосконалено поняття щодо державного регулювання фінансового забезпечення відтворення земель сільськогосподарського призначення, та рекомендованій системі показників оцінки ефективності її державного регулювання та “Фінансові та організаційні механізми забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку економіки України (номер державної реєстрації 0118U000023), у якій автором обґрунтовано пропозиції щодо ефективності застосування кредитних інструментів відтворення земель сільськогосподарського призначення.

Вищезазначене засвідчує актуальність обраної теми дисертації, коректність визначення предмету та об’єкту, мети та завдань представленого дослідження.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. У дисертації зроблена вдала спроба нового вирішення наукового завдання обґрунтування теоретичних, методичних та прикладних положень щодо державного регулювання відтворення землі як фактора виробництва. Дисертантом залучена достатня кількість інформаційних джерел, наукових праць, матеріалів нормативно-правового, статистичного та аналітичного характеру. Дисертація характеризується чітким дотриманням логіко-структурної схеми дослідження, відповідністю наукових результатів та винесених на захист положень наукової новизни поставленій меті та конкретизованим завданням дослідження. Достовірність і обґрунтованість результатів дисертаційного дослідження підтверджується достатньою кількістю авторських публікацій, які опубліковані у зарубіжних та вітчизняних виданнях. Також обґрунтованість отриманих результатів підтверджується їхнім впровадженням в практичній роботі господарюючих суб’єктів та у навчальний процес вищих навчальних закладів (що підтверджено довідками про

впровадження). Вказане є свідченням достатнього рівня обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. У дисертації висвітлено мету дослідження щодо обґрунтування теоретичних положень і розробці практичних рекомендацій з вдосконалення державного регулювання відтворення землі як фактора виробництва в Україні. В роботі поставлено та реалізовано теоретико-методичні та практичні завдання. В цілому є підстави констатувати, що здобувачу вдалося вирішити завдання та досягти мети дисертаційного дослідження. Завдання корелюють з ознаками наукової новизни, відповідно шляхи вирішення зазначених завдань, обрані автором, є оригінальними.

Представлені наукові положення, висновки та пропозиції, викладені в дисертації, обґрунтовані з теоретико-методичної точки зору та є достовірними, базуються на сучасних і класичних економічних теоріях, дослідженнях зарубіжних та вітчизняних економістів з державного регулювання відтворювальних процесів у сільському господарстві, звітних даних Державної служби статистики України, законодавчих та нормативно-правових актах і програмних документах державних органів України, Інтернет-джерелах, результатах авторських досліджень, а також публікаціях в спеціальних періодичних виданнях.

Вирішення у роботі конкретних наукових завдань відрізняється системним підходом та базується на використанні широкого спектру загальнонаукових і спеціальних методів наукових досліджень, у тому числі: структурно-функціонального аналізу та логічного узагальнення (при виявленні специфіки і напрямів державного регулювання відтворення землі як фактора виробництва), застосування єдності історичного та логічного підходу (при дослідженні категорії “земля та “державне регулювання), теоретичного узагальнення та порівняння (для уточнення понятійного апарату), статистичний аналіз (для оцінки сучасного стану відтворення землі як фактора виробництва), компаративного аналізу (для узагальнення зарубіжного досвіду відтворення землі як фактора виробництва) та ін.

В роботі об'єкт, предмет і мета мають логічний взаємозв'язок. Об'єктом дослідження є процес державного регулювання відтворення землі як фактора виробництва. Предметом дослідження виступає сукупність теоретичних, методичних та практичних засад удосконалення державного регулювання відтворення землі як фактора виробництва в Україні..

Представлена дисертаційна робота Шпарика Я.Я має логічну структуру, її зміст повністю розкриває тему наукового дослідження. Між розділами та підрозділами роботи є належний взаємозв'язок, всі розділи містять рисунки, таблиці, посилання на літературні джерела. Наведені в роботі дані підтверджені в ході дослідження. Висновки до розділів дисертаційної роботи та загальні висновки до неї є логічними й підтверджені результатами апробації на 8 науково-практичних конференціях, публікаціями у наукових фахових виданнях України та наукових періодичних виданнях інших держав, які включені до міжнародних наукометричних баз, впровадженням авторських пропозицій у діяльність відповідних установ.

Вищезазначене дозволяє констатувати стосовно достатньої обґрунтованості та достовірності основних положень, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи.

Дисертант обґрунтував результати, які містять елементи наукової новизни. Найбільш вагомими результатами, що містять наукову новизну й виносяться на захист, полягають в наступному:

– запропоновано методіку таксономічного аналізу для оцінки ефективності використання сільськогосподарських угідь як фактора виробництва на основі системи показників не лише економічної, а й екологічної та інвестиційної ефективностей, що дозволяє комплексно враховувати дію показників-стимуляторів та показників-дестимуляторів при плануванні та реалізації напрямів підвищення ефективності державного регулювання відтворення землі як фактора виробництва;

– удосконалено комплекс умов та напрямів державного регулювання відтворення землі як фактора виробництва, що, на відміну від існуючих, заснований на системі впливу держави на процес продуктивного використання і

охорону земельних ресурсів з метою забезпечення національних інтересів, що дає можливість сконцентрувати цілі інституцій на безпеці держави, реалізації прав громадян, соціальному захисті населення, раціональному використанні землі, захисті навколишнього середовища, потребі держави у земельних ресурсах, розвитку агропідприємництва та екологічній рівновазі;

– апробовано методичний підхід до фінансового забезпечення відтворення землі як фактора виробництва у сільському господарстві, який, на відміну від існуючих, алгоритмізує процес залучення, акумулювання та цільового використання фінансових ресурсів у відтворювальній діяльності суб'єктами господарювання, що дозволяє розробляти банківські продукти з урахуванням специфіки сільгоспвиробництва, розширити сфери сільгоспстрахування, удосконалити кредитний процес, зокрема щодо розвитку біржової торгівлі тощо;

– актуалізовано теоретичні основи сутності, економічної природи землі як фактора виробництва та процесу її відтворення, що, на відміну від загальноприйнятих візій, засновані на взаємозв'язку економічної з природною родючістю та процесом використання сільськогосподарських земель, що дозволило сформуванню змістовно-логічну модель поняття економічної родючості ґрунтів з урахуванням розширеного, неповного та простого її відтворення;

– систематизовано інструментарій державного регулювання відтворення землі як фактора виробництва на основі економічного стимулювання раціонального використання й охорони земель, який, на відміну від існуючого, пов'язаний із створенням системи гарантування прав власності на землі сільськогосподарського призначення; реформуванням системи платежів за землю; формуванням дієвої системи підвищення ефективності нормативно-правового регулювання земельних відносин тощо, що дало можливість окреслити завдання державної земельної політики щодо задоволення суспільних інтересів з обов'язковим врахуванням природних властивостей та товарно-грошових параметрів землі;

– узагальнено комплекс застосування світового досвіду державного регулювання відтворення землі, що, на відміну від існуючого, концентрує увагу на паритеті прав господарюючих суб'єктів, власників землі та

загальнонаціональних інтересів, що уможливорює активізацію органів державної влади щодо здійснення власниками меліоративних та природоохоронних заходів у відповідності до національних та місцевих програм та під контролем держави, участі у формуванні ціни продажу земель сільськогосподарського призначення, орендних відносин та недопущенню спекулятивних операцій з землею;

– запропоновано підходи до підвищення ефективності державного регулювання відтворення землі як фактора виробництва, що, на відміну від існуючих, поєднують у собі не лише економічну, але й екологічну та інвестиційну ефективності, під якою розуміємо комплексну соціально-економічну категорію, що зображає відносини між людьми в процесі здійснення технологічних виробничих процесів, пов'язаних з виробництвом сільськогосподарської продукції, з метою максимального задоволення потреб населення в харчових продуктах для забезпечення відновлення природної родючості ґрунту, збільшення продуктивного потенціалу земельних ресурсів і їх використання в умовах високого рівня екологічності як цих ресурсів, так і середовища в цілому, що дає можливість запровадити механізм, який передбачає цільове кредитування громадян України при купівлі земельної ділянки.

Представлені дисертантом результати дослідження, висновки та рекомендації мають як теоретичне, так і практичне значення.

Значення отриманих Шпариком Я.Я. наукових результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних і методичних засад та розробленні практичних рекомендацій з державного регулювання відтворення землі як фактора виробництва в Україні..

Практичні рекомендації за результатами дисертації впроваджено в діяльність департаменту агропромислового розвитку Львівської обласної державної адміністрації (довідка № 01-37/12 від 20.10.2020 р.), АТ «ТАСКОМБАНК» (довідка № 278715 від 19.11.2020р.), ДП «Дослідне господарство «Оброшине» (довідка № 135 від 17.10.2020 р.), Давидівську сільську раду Львівської області (довідка № 321 від 18.01.2021 р.).

Окремі положення дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі Львівського торговельно-економічного університету при

підготовці навчально-методичних матеріалів з економічних дисциплін: “Національна економіка”, “Державне регулювання економіки”, “Міжнародні стратегії економічного розвитку”, “Економічна діагностика” (довідка № 751/01-1.08 від 21.12.2020 р.).

Стосовно змісту та структури дисертаційної роботи: дисертація складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи становить 266 сторінок, у тому числі 232 сторінки основного тексту. Робота містить 28 таблиць, 31 рисунок, 12 формул і 4 додатки. Список використаних джерел налічує 259 найменувань.

Дисертаційна робота написана діловою українською мовою з дотриманням наукового стилю викладання результатів проведеного дослідження. Робота характеризується цілісністю, змістовною завершеністю, логічною послідовністю викладення матеріалу. Мовностилістичне оформлення дисертаційного дослідження відзначається конкретністю та об’єктивністю викладення матеріалу, точністю використання спеціальної термінології, зрозумілістю та лаконічністю. Мета дослідження відповідає темі дисертаційної роботи. Зміст представлених наукових завдань структурно та логічно узгоджений, їх кількість достатня для розкриття теми дисертаційної роботи та досягнення поставленої мети.

Всі розділи та підрозділи дисертаційної роботи містять результати, які становлять суттєвий науковий інтерес, є обґрунтованими та достовірними.

Зокрема, у першому розділі «Теоретико-методологічні основи державного регулювання відтворення землі як фактора виробництва» з’ясовано сутність землі як фактора виробництва та процесу її відтворення (с. 27-47), на основі чого автором доведена необхідність та особливості державного регулювання відтворення землі як фактора виробництва (с. 48-68). За результатами теоретичних узагальнень конкретизовано інструментарій державного регулювання відтворення землі як фактора виробництва (с. 69-92).

У другому розділі «Комплексний аналіз державного регулювання відтворення землі як фактора виробництва в умовах розвитку ринкових відносин» автором зроблена аналітична оцінка стану відтворення землі як фактора виробництва у народногосподарській системі України (с. 103-123), проведено аналіз

фінансового забезпечення відтворення землі як фактору виробництва (с. 124-144) та дана характеристика нормативно-правового забезпечення відтворення землі як фактору виробництва у системі державного регулювання економіки (с. 145-171).

У третьому розділі «Основні напрями удосконалення державного регулювання відтворення землі як фактора виробництва» автором адаптовано світовий досвід державного регулювання відтворення землі до вітчизняних реалій (с. 184-202); запропоновано методикау таксономічного аналізу для оцінки ефективності використання землі як фактора виробництва (с. 203-211) та надано рекомендації щодо підвищення ефективності державного регулювання відтворення землі як фактора виробництва (с. 212-240).

Таким чином, результати дисертаційного дослідження Шпарика Я.Я. обґрунтовані на достатньо високому рівні та мають наукову достовірність. Висновки до розділів, загальні висновки є логічними та зрозумілими. Представлені результати дослідження можуть бути впроваджені у практичній діяльності для підвищення ефективності державного регулювання відтворення землі як фактору виробництва. Назва дисертаційної роботи «Державне регулювання відтворення землі як фактора виробництва в Україні» беззаперечно відповідає її змісту, що підтверджується як метою дослідження, так і вирішеними завданнями.

Повнота викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Основні наукові результати дисертації представлені в 18 наукових наукових працях, серед яких: 7 статей у наукових фахових виданнях України та наукових періодичних виданнях інших держав, які включені до міжнародних наукометричних баз *Шпарик Я. Я.* Еволюція поглядів щодо державного регулювання землі як фактора виробництва. *Науковий погляд: економіка та управління: науково-практичний журнал.* Дніпро, 2018. Вип. 2(60). С. 68–73. **(Index Copernicus).** (0,50 друк.арк.); *Шпарик Я. Я.* Напрямки вдосконалення відтворювання землі як фактора виробництва. *Бізнес-навігатор: науково-виробничий журнал.* Вип. 3-1 (52). Херсон, 2019. С. 74–79. **(Index Copernicus)** (0,45 друк.арк.); *Шпарик Я. Я.* Аналітична оцінка земельних ресурсів України.

Науковий економічний журнал "Інтелект XXI". 2019. № 3. С. 116–120. (Index Copernicus). (0,50 друк.арк.); Шпарик Я. Я. Зарубіжний досвід іпотечного земельного кредитування. The scientific heritage. No 45. (2020). Budapest, Hungary, 2020. P. 49–52. (Index Copernicus). (0,41 друк.арк.); Шпарик Я. Я. Іпотечне кредитування в системі відтворення земель сільськогосподарського призначення. Journal of science. VOL. 1. № 6. Lyon, France, 2020. P. 32–37. (Index Copernicus). (0,45 друк.арк.); Куцик П. О., Шпарик Я. Я., Куцик В. І. Застосування методики таксономічного аналізу під час оцінки ефективності використання сільськогосподарських угідь в Україні. Науковий економічний журнал «Інтелект XXI». 2020. № 4. С. 32-36. (Index Copernicus). (Особистий внесок автора: розраховано таксономічний показник ефективності використання вітчизняних сільськогосподарських угідь, 0,50/0,25 друк.арк.); Куцик В.І., Шпарик Я. Я. World experience of state regulation of land reproduction and possibilities of its application in Ukraine. Slovak international scientific journal # 49, (2021). Bratislava, Slovakia, 2021.P. 27-35. (Index Copernicus). (Особистий внесок автора: запропоновано напрями використання зарубіжного досвіду розвинених країн світу щодо державного регулювання ринку землі в Україні - 0,95/0,50 друк.арк.), 3 статті у фахових виданнях України Шпарик Я. Я. До питання сутності землі як фактора виробництва. Приазовський економічний вісник: електронне фахове видання. Запоріжжя. 2018. №5(10). Режим доступу до статті: http://rev.kpu.zp.ua/journals/2018/5_10_uk/20.pdf. С. 109–114 (0,45 друк.арк.); Шпарик Я. Я. До питання відтворення землі як чинника виробництва // Інфраструктура ринку: електронний фаховий науково-практичний журнал. Одеса. 2018. Вип. 23. Режим доступу до статті: <http://www.market-infr.od.ua/uk/23-2018>. С. 75–79. (0,59 друк.арк.); Шпарик Я. Я. Теоретичні аспекти фінансового забезпечення відтворення землі та його особливості. Проблеми системного підходу в економіці. Збірник наук. праць. Вип. 3 (71). Ч.1. Київ, 2019. С. 143–147. (0,45 друк.арк.), 8 – у інших наукових виданнях. .

Загальний обсяг опублікованих праць – 6,88 друк. арк., із них особисто здобувачеві належить 6,1 друк. арк, що дозволяє вважати виконаними положення п. 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора

філософії, затвердженого Постановою КМУ 6 березня 2019 р. № 167.

Положення дисертаційного дослідження, в яких відображено наукову новизну, повністю подані у зарубіжних та фахових виданнях, обговорені на науково-практичних зібраннях. Представлені у дисертаційній роботі наукові результати, висновки і пропозиції належать особисто автору, та є значним науковим доробком. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційній роботі використано лише ті ідеї та положення, що отримані автором особисто.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Аналіз наукових публікацій, у яких висвітлені основні наукові результати дисертаційної роботи Шпарика Я.Я., не дає підстав фіксувати допущення автором порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації). В дисертаційній роботі є посилання на джерела інформації за кожним випадком використання тверджень, відомостей, ідей, розробок, статистичних даних. Представлена наукова робота відповідає нормам законодавства про авторське право і суміжні права; відображає бажання надати достовірну інформацію про результати власної наукової діяльності, застосовувані методики досліджень, джерела інформації.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертаційної роботи і її окремих положень. При загальній позитивній оцінці викладених в дисертації наукових положень, висновків та рекомендацій, слід відзначити певні дискусійні положення та зауваження, що полягають у наступному:

1. На стор. 29-30 дисертаційної роботи автор наводить класифікацію факторів виробництва їх трактування відомими вченими-економістами, що дозволяє зрозуміти місце і роль землі серед наведених груп. Доцільно було б більше уваги сучасній класифікації факторів виробництва і дослідити чи змінилася роль землі при цьому.

2. На сторінці 72 автором представлено інструментарій державного регулювання відтворення землі як фактора виробництва останім блоком якого є політичні інструменти прицьому не наводяться які саме, а

узагальнено показана державна земельна політика. Було б доречним розписати ці інструменти за аналогією попередніх блоків.

3. На сторінці 144 підсумовуючи наліз наявної системи земельних платежів автор наголошує, що вона не відповідає сучасним реаліям відтворення землі як фактору виробництва. Основними причинами такого стану є те, що земельними платежами охоплено менше третини земельного фонду; ставки платежів низькі; існує величезна кількість пільговиків, звільнених від платежів; кошти від земельних платежів використовуються нецільовим чином; обмеженим є набір форм плати за землю. Варто було б прорахувати скільки втрачає бюджет від такої ситуації і який рівень державної підтримки мав би бути в Україні.

4. На сторінці 237. у параграфі «Підвищення ефективності державного регулювання відтворення землі як фактора виробництва» автор аналізує наслідки залучення іноземців до продажу землі. Проте в даному аналізі доречним була б аргументація власної позиції автора.

5. У таблиці 2.17 с.131 дисертант представив фінансові результати до оподаткування за видами економічної діяльності. Доречним був би аналіз факторів, які впливають на стабільний ріст прибутковості сільського господарства.

В цілому дисертаційна робота Шпарика Яреми Ярославовича залишає позитивне враження, а відмічені дискусійні положення і окремі недоліки не знижують її наукового і практичного значення.

Вищевикладене має виключно дискусійний характер, належним чином реагування на ці зауваження може бути їх коментар під час публічного захисту, що жодним чином не ставить під сумнів вагомість наукових здобутків автора.

За змістом та оформленням дисертація Шпарика Яреми Ярославовича на тему «Державне регулювання відтворення землі як фактору виробництва в Україні», відповідає встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України, зокрема:

1. Відповідає профілю спеціальності 051 – Економіка зі спеціальності 05 «Соціальні та поведінкові науки».

